

DIVERSITAT, IGUALTAT I INCLUSIÓ: EL REPTE DE LA INTERCULTURALITAT

La lluita per la igualtat no sempre s'ha donat de forma homogènia i constant, sinó que ha anat atenent diferents aspectes de la diversitat social en funció dels temps històrics. La lluita primigènia per la igualtat en les societats modernes correspon a la lluita de classes. Després, ja ben endinsats en el segle XX, la lluita per la igualtat de gènere, d'ètnia o d'orientació sexual ha pres protagonisme.

En les últimes dècades, i fruit dels complexos processos de globalització econòmica, que han comportat una creixent i inusual mobilitat estratègica de ciutadan , i en conseqüència un increment dels contactes i intercanvis - presencials o virtuals - entre subjectes amb diferents orígens culturals, llengües i religions, la **diversitat cultural** envaeix la centralitat de la lluita per la igualtat. Això no significa que les lluites anteriorment assenyalades hagin prescrit sinó que es redimensionen per donar pas a la dominància d'una dimensió que fins al moment havia quedat en un segon pla.

Bona prova d'això la trobem en la incapacitat manifesta dels organismes internacionals per donar cabuda a declaracions i convencions que assagin propostes de consens per abordar la diversitat cultural com un element constitutiu de la realitat social de indefugible importància. Per posar un exemple, no és fins 2001 que la UNESCO va aconseguir promulgar l'ambiciosa Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural, que conté una sèrie de principis d' terrible calat per l'assumpte que ens interessa. Vegem des d'un punt de vista educatiu les implicacions dels seus principis fonamentals:

- La diversitat cultural , **patrimoni comú** de la humanitat - Des d'una òptica educativa, entendre que la diversitat cultural és patrimoni de la humanitat representa un gir copernicà en la forma com els sistemes educatius han abordat tradicionalment la cultura. Fins ara, els currículums escolars han concentrat els seus esforços en prioritzar la protecció i la promoció de la pròpia cultura oficial de l'estat de torn, deixant en un segon lloc la riquesa de la diversitat cultural com un element constitutiu de la seva estructura. Considerar la diversitat cultural com un patrimoni comú de la humanitat representa l'exigència ètica de totes les identitats culturals per protegir i promoure la diversitat cultural i no només de la cultura pròpia oficial. Sens dubte, l'educació suposa un espai òptim per dur a terme aquesta empresa.

- De la diversitat cultural al **pluralisme cultural** - La diversitat cultural no implica només una exigència ètica comuna , sinó també una exigència política comuna: el pluralisme cultural. Una perspectiva política de pluralisme cultural implica que l'educació obre les portes a considerar la diversitat cultural de la societat en termes d'igualtat. En el cas de l'educació formal, la presència de ciutadans que presenten orígens culturals diversos, i que aborden el repte de conviure junts en un mateix espai i temps, ha de tenir a l'escola un com un espai privilegiat on manifestar aquesta igualtat, i on aprendre el seu valor positiu.

- La diversitat cultural, factor de **desenvolupament** - És coneguda la necessitat d'anar deixant poc a poc una visió de la diversitat cultural com a problema, per passar a contemplar aquesta diversitat com a font de riquesa per a tots. La presència de diversitat cultural, ben enfocada, pot representar desenvolupament individual i col·lectiu per a tots els ciutadans que la tinguin a l'abast segons la composició de la seva comunitat. A tall d'exemple, recordem que encara hi ha famílies reticents a matricular els seus fills en escoles on hi ha una important presència de diversitat cultural, sense ser conscients que, en bones condicions, aquestes escoles disposen intrínsecament de majors oportunitats per a l'aprenentatge i el desenvolupament personal dels seus.

- Els **drets humans**, garants de la diversitat cultural - Un dret humà fonamental és el de l'educació. Aquesta és la raó per la qual, juntament amb els altres (recordem la indivisibilitat de drets), l'educació s'ha d'ocupar de gestionar la diversitat cultural. Aquesta diversitat se sent amenaçada a partir de determinades dinàmiques conjunturals relacionades amb els processos de globalització creixent, i el seu foment des de l'educació pot resultar garantia de preservació. Això sí, una diversitat cultural viva, fora dels museus com a vestigi de passat, sinó com a motor de present i futur. L'educació pot contribuir a que la diversitat cultural formi part dels entorns oberts d'una comunitat.

- Els **drets culturals**, marc propici de la diversitat cultural - Els drets culturals, com a part dels anomenats drets de tercera generació, són imprescindibles a l'hora de garantir la diversitat cultural. Fan bàsicament referència a dues de les expressions culturals fonamentals de qualsevol societat, la llengua i la religió. El degoteig incessant de llengües que moren sembla no tenir fre. Al seu torn, la religió s'està instrumentalitzant com a font de conflicte i no de diàleg des del respecte i la comprensió. La construcció d'imatges estereotipades sobre una i altra expressió cultural requereix d'un marc de drets que garanteixi la llibertat dels ciutadans a l'hora d'utilitzar lliurement la llengua que desitgin, i professar el culte i la fe que estigui d'acord amb les seves conviccions, sempre dins del marc general de drets. L'educació es revela aquí de nou com un espai privilegiat per assolir aquesta finalitat.

- Cap a una diversitat cultural **accessible** a tots - L'educació configura un entorn òptim per a permetre l'accés a la diversitat cultural de tots. Tant si hi ha presència de diversitat cultural a les institucions i programes educatius, com si no, que els participants disposin d'oportunitats per descobrir aquesta diversitat es converteix en una imperiosa necessitat. La igualtat en aquest aspecte no només consisteix a posar aquesta diversitat a l'abast dels grups menys afavorits, amb menors oportunitats d'accés a ella, sinó també treballar a fons les imatges i els prejudicis que sobre aquesta diversitat tenen els grups dominants de la societat. Una acció sense complementar-se amb l'altra pot conduir-nos al risc d'incrementar, inconscientment, la mateixa desigualtat.

Aquesta declaració universal ha marcat una fita en la forma d'entendre les relacions i interaccions entre persones i grups amb orígens culturals diversos. A partir d'ella, una prolífica acció normativa i propositiva s'ha dut a terme, d'entre la qual cal destacar la Convenció sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals (UNESCO, 2005), en

l'article 4.8 es defineix el model òptim per a la gestió de la diversitat cultural : la **interculturalitat**.

Interculturalitat és la presència i la interacció equitativa de diverses cultures i la possibilitat de generar expressions culturals compartides , adquirides mitjançant el diàleg i una actitud de respecte mutu. Interculturalitat és també el model òptim de gestió de la diversitat cultural en el marc de l'educació inclusiva.

Es tracta d'un punt de referència fonamental en clau d'igualtat i inclusió. No només perquè demana diàleg i respecte com a regles del joc per al contacte intercultural, o reconeix la presència de la diversitat cultural en l'escenari social, sinó sobretot perquè obre la porta a què la desigualtat constitutiva del punt de partida del contacte cultural es transformi en igualtat en el seu destí, que consisteix a generar expressions culturals compartides. En la mesura que els subjectes no es dediquen només a intercanviar i a conèixer, és a dir, a compartir el seu passat - inamovible i potencialment desigual - sinó també a construir **expressions culturals** en les quals tots se sentin reconeguts - els punts de trobada de la diversitat cultural -, la diversitat cultural no és un obstacle sinó un motor d'igualtat.

Per tal d'operativitzar una proposta comprensible, ens basem en un model de set principis bàsics a tenir en compte (Essomba, 2012):

- Promoure la interculturalitat com a oportunitat per donar la veu als immigrants.
- Desenvolupar activitats interculturals en espais públics i oberts.
- Facilitar diàlegs que permetin accedir a la identificació i comprensió d'estereotips i prejudicis.
- Motivar la creació de productes culturals híbrids i de fort sentit d'identificació.
- Generar fòrums de diàleg i pràctica de la comunicació intercultural.
- Promoure la incorporació d'elements simbòlics generats a partir de processos de diàleg intercultural.
- Enriquir la perspectiva intercultural amb altres perspectives interculturals en un marc de diversitat transcultural.

A continuació oferim un conjunt d'estratègies que contribueixen a la construcció comunitària intercultural. Poden considerar-se d'alguna manera indicadors del grau de desenvolupament comunitari intercultural en un territori, així com uns referents d'acció per establir plans contextualitzats que gestionin la complexitat de l'aquí i l'ara d'aquest territori. Algunes d'elles disposen de suficient experiència contrastada i evidències que les avalen, encara que majorment - igual que en el cas de la dimensió comunitària - de forma segregada i sense formar part d'un tot global que potenciï el seu impacte de transformació sobre la realitat social complexa.

Promoure la interculturalitat com a oportunitat per donar la veu als immigrants

- Garantir la participació de grups minoritzats com els estrangers en els òrgans de participació i de decisió que formen part de les institucions.
- Fomentar la creació i el desenvolupament de grups de trobada de dones immigrades com a punt d'inici d'una estratègia d'empoderament i inclusió.

Desenvolupar activitats interculturals en espais públics i oberts

- Celebrar festivals interculturals organitzats des de les institucions o programes com a excusa per generar processos participatius entre persones de diferents orígens.
- Incorporar noves activitats fruit de la diversitat cultural en el calendari de celebracions populars de les quals les institucions participen habitualment.

Facilitar diàlegs que permetin accedir a la identificació i comprensió d'estereotips i prejudicis

- Implantar una campanya "antirumors" en medi obert a partir d'informacions buscades i contrastades en sessions de treball de les institucions o programes que es trobin en el territori.
- Utilitzar els mitjans de comunicació locals (escrits i audiovisuals) per part de les institucions i programes per difondre informacions que expliquin la realitat de la diversitat cultural en el territori.

Motivar la creació de productes culturals híbrids i de fort sentit d'identificació

- Constituir grups de teatre, música, dansa o pintura amb persones de diferents orígens en el marc d'institucions o programes, per tal de desenvolupar productes culturals originals fruit de l'intercanvi, l'aprenentatge mutu i la creativitat.
- Fomentar l'accés a productes culturals aliens (literatura, cinema, pintura, escultura) com a font d'inspiració i aprenentatge per a la creació artística i l'amor a la cultura en el si d'institucions o programes.

Generar fòrums de diàleg i pràctica de la comunicació intercultural

- Crear grups informals de discussió i debat sobre el sentit de l'educació entre persones de diversos orígens culturals, aprofitant les diferents procedències dels participants en institucions o programes educatius del territori.
- Organitzar jornades de portes obertes per a institucions i programes per tal de donar a conèixer formes culturals de recent incorporació al territori (comerços, centres de culte, associacions).

Promoure la incorporació d'elements simbòlics generats a partir de processos de diàleg intercultural

- Enriquir l'espai físic que ocupen les institucions i els programes amb paraules i simbologia originària de la diversitat cultural present al territori.
- Identificar en el si de les institucions o programes un espai clarament conegut per ser utilitzat per al diàleg intercultural, bé sigui entre els

participants de les mateixes institucions o programes, bé sigui obert a la resta de persones que formen la comunitat d'aquell territori.

Enriquir la perspectiva intercultural amb altres perspectives interculturals en un marc de diversitat transcultural

- Fomentar l'intercanvi i el coneixement mutu amb altres comunitats les institucions i programes hagin emprès el projecte de la interculturalitat a l'estranger.
- Utilitzar les tecnologies de la comunicació en les institucions i programes per accedir al coneixement de la diversitat cultural en territoris aliens al propi.

Miquel Àngel Essomba

Salt, maig 2017